

Milli Mücadele Döneminde Burdur'da Sosyal Hayat*

Kadir ŞEKER**

ÖZET

Batı Akdeniz'in önemli illerinden birisi olan Burdur, I. Dünya Savaşının bitimi ve Mondros Mütarekesiyle birlikte İtalyanların işgaline uğramıştır. İşgal öncesinde Burdur'da az sayıda bulunan gayrimüslimlerle Burdur'un ana unsurunu meydana getiren Türkler herhangi bir problem olmaksızın yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Fakat işgal öncesi bölgeye gönderilen misyonerler ve casuslarla birlikte gayrimüslimler ile Müslümanlar Türkler arasında sürtüşmeler yaşanmıştır. Gayrimüslim tebaa, işgalle birlikte bölgenin asli unsuruymuş gibi hareket etmeye başlamış, işgal esnasında İtalyan kuvvetlerine de her türlü lojistik desteği vermekten geri kalmamışlardır. Bu tutum Müslümanlarla gayrimüslimlerin arasının açılmasına ve var olan hoşgörü ve güven ortamının zedelenmesine neden olmuştur. Diğer taraftan Müslüman ahali işgali hem İtalyan kuvvetleri nezdinde hem de uluslararası platformlarda protesto etmişlerdir.

Bu bildiri de işgal öncesi Burdur'da durum, İtalyan işgal metotları ve işgalle birlikte Gayrimüslimlerle Türkler arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler; *Milli Mücadele, İtalyan İşgal Metotları, Türkler, Rumlar, Ermeniler*

Social Life in Burdur in the National Struggle Period

ABSTRACT

Burdur, one of the important cities of the Western Mediterranean since its conquest by the Turks has been occupied by the Italians with the end of the 1st World War and the Mondros Treaty. Prior to the occupation, the limited number of non-muslim in Burdur and the Turks. The main population in the city have lived together without any problems. However with in the missionaries and spies sent to the region, there has been a movement among the non-muslims and with the occupation they started to act as if they were the main population. They also gave every possible logistic support to the Italian forces during the occupation. This condition resulted in a loss of trust between the muslims and the non-muslims. On the other hand, the muslim population protested against the occupation both in international arenas and to Italian forces.

This article explores the situation in Burdur prior to the occupation, Italian occupation methods and the relationship between muslims and non-muslims with the occupation.

Key Word; *National Combath, occupation methots of Italy, Turks, Greeks, Armenian,*

---

* Bu makale 20 Kasım 2009 tarihinde yapılan "Kuva-yı Milliye'den Cumhuriyete Burdur" Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi ABD Öğretim Üyesi

A- 20. Yüzyıl Başlarında Burdur

1-Burdur Adının Menşei

Burdur dünyanın en eski yerleşim yerlerinden birisi olup merkez ilçeye yakın Hacılar ve Kuruçay höyüklerinde on bin yıl öncesine kadar giden yerleşim izleri bulunmuştur¹. Burdur isminin menşei konusunda ise çeşitli rivayetler bulunmakla birlikte bu rivayetleri doğrulayacak herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır. Bazı rivayetlerde Burdur adının eski bir yerleşim yeri olan Polydorion'un (Taşlık Yer), halk arasında Buldur olarak telaffuz edilmesi olarak açıklanmış, Avrupalı seyyahlar da çok defa şehrin adını bu şekilde zikretmişlerdir. "Buldurun" zaman içerisinde "Burdur" olarak telaffuz edilmesinin sebebi ise Türk dilindeki "r" ve "l" değişikliğinden kaynaklanmaktadır. 1333-1336 tarihlerinde Anadolu'yu gezen İbn-i Batuta seyahatnamesinde şehrin adı "Birdir" olarak yazılmıştır. Zamanla bu isim halk arasında Burdur olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır². Dolayısıyla söz konusu adın 680 yıllık bir geçmişi olduğu anlaşılmaktadır³.

2-20. Yüzyıl Başlarında Burdur'da İdari Teşkilatlanma ve Nüfus

Burdur, 1839 Gülhane Hattı Hümayunundan sonra yapılan mülki teşkilatlanma ile Kütahya ilinden alınarak Isparta kaymakamlığına bağlanmıştır. 1872 yılında ise sancak statüsüne yükseltilerek 1920'ye kadar Konya vilayetine bağlı mutasarrıflık olarak idare edilmiştir⁴. Mutasarrıflıktan sonra, merkez kaza, Garbi Karaağaç ve Tefenni olmak üzere 3 kazadan oluşmuş, 1899 yılında Garbi Karaağaç Burdur'dan ayrılarak Denizli Sancağı'na bağlanmıştır. Böylece merkez kazadan başka Tefenni Kazası 1908 yılına kadar Burdur'un tek kazası olarak kalmış, aynı tarihte Bucak Teke Sancağı'ndan alınıp Burdur'a bağlanmıştır.

1892 yılında Burdur merkezde 19 mahalle mevcuttur. Bu mahallelerden ikisi bugün Oluklaraltı olarak bilinen bölgedeki gayrimüslim mahallelerdir. Diğer 17 mahallede ise Müslümanlar meskündür. Bu mahalleler aşağıdaki tabloda toplu olarak gösterilmiştir.

¹ Metin Özata, *İlkeçaçlardan Kurtuluş Savaşına Burdur Tarihi*, Umay Yayınları, İzmir 2009, s.15.

²Şevket Bütün, *Temettuât Defterlerine Göre (H.1260 – M.1844)Burdur'un Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, SDÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2001, s.13. Ayrıca yer isimleri için bkz., Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2000, s.1. Ayrıca bkz., Besim Darkot, "Burdur", *LA*, C. II, s. 803-805.

³Mustafa Ali Uysal, "Burdur Adının Menşei", *Burdur Valiliği Burdur Araştırmaları*, S.1, Mayıs 2001, s.7.

⁴Kadir Şeker, "1946 Belediye Seçimleri ve Bu seçimlerde Kadın Seçmenlerin Durumu" *MAKÜ, Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 14, Aralık 2007, Burdur 2007, s.81.

Tablo 1: 210 numaralı Şer'iyye Siciline Göre Burdur'un Mahalleleri⁵

NO	MAHALLENİN İSİMLERİ	NO	MAHALLENİN İSİMLERİ
1.	Yenice	2.	Hacı İbrahim
3.	Hecin	4.	Hacı Ahmet
5.	Recep	6.	HACI ÖMER
7.	Dere	8.	Derslik
9.	Kuyu	10.	Şeyh Sinan
11.	Kayasenir	12.	Üç dibek
13.	Manastır	14.	Yoğurtçu
15.	Divanbaba	16.	Rumiyan
17.	Burç	18.	Zımmiyan
19.	Çami-i kebir		

Aynı yıl Burdur merkeze bağlı 28 köy mevcuttur. Bu köyler aşağıdaki tablo da toplu olarak verilmiştir.

Tablo 2: 210 numaralı Ser'iyye Siciline Göre Burdur'un Köyleri⁶

No	Köy	No	Köy
1.	Kışla	2.	Akyaka
3.	Askeriye	4.	Soğanlı
5.	Çerçin	6.	Yassıgüme
7.	Geresin	8.	Hacılar
9.	Kurna	10.	Düger
11.	Mandırna	12.	Yar
13.	Lengüme	14.	Yazı
15.	Sala	16.	İnar
17.	Çine	18.	Karakend
19.	Kıragaz	20.	Bayındır
21.	Bügdüz	22.	Sorgun
23.	Çendik	24.	Kavacık
25.	Sulu dere	26.	Cinbilli

Osmanlı Devletinde ilk nüfus sayımı Sultan II. Mahmut Dönemi'nde yapılmıştır. Fakat bu nüfus sayımında yalnızca erkek nüfus sayımı yapılmıştır⁷. Burdur'unda dâhil olduğu nüfus sayımına göre, Burdur merkezde 8505 Müslüman'a karşılık, 683 gayrimüslimin yaşadığı tespit edilmiştir. 1833'de yapılan ikinci sayımda ise hem mahallelerde hem de köylerde yaşayan küçük yaştaki erkek çocuklarına kadar sayım yapılmıştır. Bu sayım sonucuna göre de; şehir merkezinde 5043, köylerde 3747 Müslüman'ın yaşadığı tespit edilmiştir. Aynı yıldaki sayıma göre gayrimüslimlerin sayısı

⁵ Hasan Kür, *210 numaralı Şer'iyye Siciline göre Burdur Kazasının İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (H.1255–1261/M.1839–1845)*, SDÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2008, s.15

⁶ Hasan Kür, *a.g.t.*, s. 16.

⁷ Musa Çadırıcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 44.

merkezde 693 olarak tespit edilmiştir⁸. Bu ve daha sonraki dönemde yapılan sayımlarda gayrimüslimlerden köylerde yaşıyan nüfusa rastlanılmamıştır. Yine Burdur'un 19. yy sonları ile 20. yüzyıl başlarındaki nüfusuna baktığımızda 1881-82/93 nüfus sayımında Burdur merkez kaza ve köylerinin nüfusu 39,777'dir. Bu nüfusun yaklaşık %50,4'ü kadın, %49,6'sı erkektir. Bu nüfus içinde gayrimüslimlerin oranı %6.42 civarındadır. Gayrimüslimler yukarıda temas ettiğimiz gibi şehir merkezlerinde oturmakta, ticaretle ve zanaatla uğraşmaktadırlar.

1907 Osmanlı Atlasına göre ise kent merkezinin nüfusu 13.500 civarındadır. Bu durum bölgede Antalya'nın ve Isparta'nın ardından Burdur'u nüfusuyla üçüncü büyük şehir yapmaktadır. Aynı dönemde Denizli'nin nüfusu 12.700 civarındadır. Milli Mücadele öncesine ait bölgenin nüfusuna yönelik son veriler 1914 yılına aittir. Aynı yıl yapılan nüfus sayımına göre şehir merkezi, kaza ve köylerinin toplam nüfusu 85.920'dir⁹.

Tablo-3: 1914'de Burdur Nüfusu¹⁰

Kaza	İslam	Rum	Ermeni	Toplam
Burdur	54.032	2.836	1.271	58.139
Tefenni	27.671	86	24	27.781
Toplam	81.703	2.922	1.295	85.920

Tablodan da anlaşılacağı gibi Burdur merkezde gayrimüslimlerin toplam nüfus içindeki oranı ancak % 7-8'ler civarındadır. İlçelerde ise bu oran %0.38'e kadar düşmektedir.

3-1875-1919 Yılları Arasında Burdur'da Sosyo-Kültürel Yapı

1882 Konya Vilayet Salnamesi'nde Burdur'dan, birçok tepe üzerinde yerleşmiş 4 bini aşan bağ ve bahçeden oluşan ve akarsuyu bol olan bir kasaba olarak bahsedilir. Burdur çayı üzerinde 4 adet kâgir¹¹ ve 6 adet ahşap köprü olduğu, bağ ve bahçelerin bu çaydan sulandığı, gölün tuzlu olduğu ve gölde balık bulunmadığından söz edilir. Yine kasabada 19 camii, 16 mescit bir Mevlevihane, 3 Rum ve 1 Ermeni kilisesi bulunduğu belirtilir. Eğitim ise, 23 medrese, 1 Mekteb-i Rüştîye, 19'u Müslüman, 2'si Rum ve 1'i Ermeni

⁸ E. Ziya Karal, *Osmanlılarda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara, 1943, s.124 ve 205

⁹ Aynı tarihte Osmanlı devletinin toplam nüfusu 18.520.016'dır. Burdur nüfusu bu nüfus içinde %0.46'lık dilimi ihtiva etmektedir ve bir önceki nüfus sayımına göre %9 oranında artmıştır. Bu konudaki gelişmeler için bkz., M. Nasrullah, M. Rüşdü, M. Eşref, *Osmanlı Atlası. XX. Yüzyıl Başları*, Hazırlayanlar: Rahmi Tekin-Yaşar Baş, OSAV Yayınları, İstanbul 2003, s.56, 68-69.

¹⁰ Kaynakta Burdur merkezde gösterilen 53 Protestan nüfus da Rum nüfusu içinde hesaplanmıştır. bkz., Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çeviren: Bahar Tırnakçı, Türk Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s.75, 218-219; Orhan Sakin, *Osmanlı'da Etnik Yapı-1914 Nüfusu*, Ekim Yayınları, İstanbul 2008, s.213.

¹¹ Taş ve tuğladan yapılmış yapılara verilen isim. Bkz. *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, www.tdk.gov.tr

olmak üzere 22 Sıbyan¹² Mektebinde sürdürülür. Burdur'da bulunan 1857 çocuk Sıbyan mektebinde, 1005 öğrenci de medreselerde eğitim görmektedir¹³.

Burdur'da çok çeşitli meslek grupları mevcuttur. Bunlar, 104 manifaturacı, 8 bakırcı, 38 demirci, 7 çakmakçı, 5 nalbant, 27 semerci, 60 bakkal ve tuzcu, 12 kalaycı, 10 tütüncü, 10 leblebici, 20 terzi, 4 kürkçü, 20 berber, 10 helvacı, 7 kahvehane, 12 keçeci, 12 kuyumcu, 3 saraç, 80 dikici, 11 kunduracı, 14 boyacı, 5 basmacı, 31 çulha dükkânı, 4 ekmekçi dükkânıyla toplam 537 adet dükkân ile ticaret yapılmaktadır. Yine 30 odası olan bir debbağhane¹⁴ olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Bu uğraşların yanında Müslüman halkın ekserisi tarımla uğraşmaktadır ki o dönemde önemli getirisi olan ipek kozası için ahalinin dut fidanı dikme hevesinde olduğu ifade edilmektedir. Yine Burdur da her çeşit bez ve alaca kilim ve dokuma yaygın olarak yapılan geçim kaynaklarından¹⁵.

I. Dünya Savaşı sonunda 57. Tümen komutanı Albay Mehmet Şevik Aker'in belirttiğine göre, 1918 yılında Burdur ilinde 80.000 Müslüman Türk, 500 Rum ve 60 Ermeni yaşamaktadır. Türkçe konuşan Rumlar, fiziksel olarak ve adetleri bakımından komşuları Türklere benziyorlardı. Rumlar, sanatkârlıkla, tarımla ve daha çok ticaretle uğraşmışlardır. Türklerin tarımla kazandıklarını satarak rahat ve mutlu yaşamaktaydılar. Rumların Burdur'da şimdiki Zafer Mahallesi'nde hâlâ binası mevcut olan Panagia Kilisesi vardır. Bu kilise mensuplarından bazıları 1875 yılında ayrılarak Metamorfosis Kilisesi ve Agio Yeorgious (Aya Yorgi) kiliseleri adında iki kilise daha kurmuşlardır.

¹² Osmanlı Devletinde ilk eğitim ve öğretimin yapıldığı yerlere Sıbyan Mektebi denilmiştir. Burada yaşları 5 ile 10 yaşında olan çocukların eğitimi yapılmıştır. Bkz. Ş. Bütün, *a.g.t.*, s. 49.

¹³ Medrese, ders okutulan yer, müderris de ders veren anlamındadır. Osmanlı Devlet merkezinde kurulan önemli medreseler olduğu gibi sancak ve kaza merkezlerinde de hayır sahibi kimselerin kurduğu medreseler bulunmaktadır. Mesela 1844 yılında Burdur da 15 medrese vakfı bulunmaktadır. Bu medreselerde müderris olarak 22 kişi çalışmaktadır. Medreselerle ilgili olarak bkz., İ. Hakkı Uzun Çarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmîye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, Burdur'da bulunan medreseler için bkz., Ş. Bütün, *a.g.t.*, s.50.

¹⁴ Deri işleme atölyesi

¹⁵ Rumi 1330 (1914–1915) tarihli Konya vilayeti salnamesinde şu ilginç bilgiler vardır: “Burdur'a odun ve kömür gölün karşısındaki köylerden kayıklarla nakledilirdi. Bu şehrin asıl ismi ‘Türkmen Halis’ür. Burdur kasabasının şimali hariç etrafında mezarlıklar vardır. Memlekette 3 tabip, 1 aşı memuru ve ‘Sihhat’, ‘İstikamet’ ve ‘İsparta’ adında 3 eczane vardır. Yaşam süresi 55–60 olup havası güzel köylerde bazı kişiler 70–80 yaşını bulur. Kazada 100 yaşını geçmiş olan 300 kişi vardır. Burdur livasında 1 Osmanlı lirası 125 kuruş, mecediye 20 kuruş olarak işlem görür. On para ve metelik on iki para eder. İngiliz lirası 136 kuruş olarak işlem görür. Burdur'da dimlit, merzivanid, deve gözü, kadın parmağı, razaki, çavuş üzümü, kuş tırnağı, büzgülü, gevrek, akça kara, kaşıklı, beyaz dimlit ve karca tipi üzümler yetişir. Merkezdeki bağlar; Dört Ayaklı, Akdere, Ortakır, Halil Ağayetti, Hamam Bendi, Koca Bağbaşı, Hıdırlıyas, Hacı Hüseyin Köprüsü, Kayapınar, Hristiyan Kabri, Kaçbaşı, Sığır Yolu semtlerinde bulunmaktaydılar. Burdur ahaliisi ‘Burdur Bankası’ isminde bir banka kurulması için girişimde bulunmuştur. Burdur arpa ve buğdayı Baradız (Baladız-Gümüşgün) ve Çardak Tiren İstasyonuna ve Antalya iskelesine taşınır. Burdur'da Şeyh Bedrettin mezarı civarında vakfı bulunan bir cami (Ulu Camii) ve bunun civarında zahire alış satışı için duvarları kargir ancak ahşap yapılı bir lonca vardır. Kasabadan başlayıp göle kadar devam eden dağlar ve gülistanlar vardır. Burdur merkez ve köylerinde 5 adet un ve kereste fabrikası, 4 kilise, 30 değirmen, 7 han ve otel, 6 hamam, 10 çeşme, 1 şadırvan, 700 mağaza ve dükkân, 500 alaca dokuma tezgâhi vardır. Çarşı suyu 86 tarihinde toprak künk ile getirilmiştir. Kaya pınar suyu 7 sene evvel getirilmiştir. Burdur ili dâhilinde 1 polis komiseri ile 1 muavin ve 5 polis memuru görev yapmaktadır. Polis karakolu yapılmasına lüzum görülmemiştir. Bkz., Metin Özata, *a.g.e.* s.26. Ayrıca 19 yy. ortalarında Burdur ilinde faaliyet gösteren meslek grupları için bkz., Şevket Bütün, *a.g.t.*, s. 35-36.

Ermenilerin ise Meryem Ana Kilisesi vardır¹⁶. 19. Yüzyıl sonu 20 Yüzyıl başında yani Milli Mücadele öncesinde Burdur'un sosyal yapısı yukarıda bahsettiğimiz gibidir.

B-Burdur'da İşgalin Başlaması ve Mücadele Dönemi

1-İtalyanların Burdur'u İşgal Etmesi

Birinci Dünya Savaşı esnasında İtilaf Devletleri aralarında yaptıkları gizli antlaşmalar ile Osmanlı topraklarını paylaşmışlardı. Savaş devam ederken yapılan gizli anlaşmalardan Sen Jean Do Marienne Anlaşması'yla İtalyanlara İzmir ve çevresini kapsayan Ege Bölgesi verilmişti. Fakat savaş sonunda yapılan ve Osmanlı Devleti'nin durumunun görüşüldüğü Paris Konferansı ile İtalyanlara verilen yerler Yunanlılara devredilmiş ve İtalyanlara Antalya ve çevresini içine alan Batı Akdeniz Bölgesi verilmişti. Bu antlaşmalara uygun olarak savaş sonunda Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi Anadolu'nun herhangi bir bölgesinde karışıklık çıkması halinde İtilaf Devletleri'ne istedikleri yerleri işgal etme yetkisi verilmekteydi.

İtalyanlar da 1919 yılı Şubat ayı sonlarında Antalya hapisanesinden bazı mahkûmların firar etmesi, 27 Mart 1919 günü Antalya'dan Burdur'a giden posta arabasının soyulması ve 27/28 Mart gecesi Antalya'nın Hıristiyan mahallesinde (Yeni Kapı, Karaoğlan parkı/bahçesi) bir kutu barutun patlaması gibi asayişsizlik olaylarını bahane ederek Antalya'yı işgal ettiler¹⁷. İtalyanlar, işgalin halkın isteğiyle ve memleketin gerçekten muhtaç olduğu iktisadi gelişmeyi sağlamak için yapıldığını, İtalyan ve Yunan işgalleri arasındaki farkın çok açık olduğunu ve mülkî, dinî ve askerî görevlilerin halkı bu konuda bilgilendirmesi gerektiğini söyleyerek işgale gerekçeler hazırladılar¹⁸.

İtalyanların Burdur'u işgal gerekçesi de, tıpkı Antalya'yı işgalde olduğu gibi önce asayişsizlik yaratmak ve bu amaçla eşkıya çetelerini destekleyerek halkta bıkkınlık yaratmakla başlamıştır. Nitekim İtalyanların Antalya'yı işgalinden sonra Burdur ve civarında eşkıyalık faaliyetleri artmıştır¹⁹. Nihayet bu gerekçeler hazırlandıktan sonra Burdur ve civarını işgal etmek amacıyla 13 Haziran 1919'da İtalyan General Vibroni kumandasında iki piyade alayı ve bir batarya topundan ibaret bir kuvvet Antalya'ya çıkarılmıştır. Bu kuvvetler 19-20 Haziran tarihlerinde Burdur'a doğru harekete geçmişlerdir. Şefik Aker İtalya işgalini şöyle anlatır; "*Antalya'dan hareket eden kuvvetlerin birinci kademesi 28 Haziran 1919 günü saat 09.00'da bir yüzbaşı, iki üsteğmen, iki teğmen, iki yüz asker, 11 yük hayvanı, 5 ağırlık arabasından ibaret olan kuvvet, Burdur'un güney çıkışından ve yarım saat mesafede Kayapınar bölgesinde mola verdi. İkinci kademe kuvvet 100'ü aşkın*

¹⁶ M. Özata, *a.g.e.* s.30.

¹⁷ M. Özata, *Aynı eser.*, s.77.

¹⁸ M. Özata, *aynı eser*, s. 93.

¹⁹ N. Köstüklü, *Milli Mücadelede Denizli Isparta ve Burdur Sancakları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s.24. Burdur'da Milli Mücadele döneminde sosyal yaşamı etkileyen ve İtalyan işgalini kolaylaştıran en önemli olaylardan birisi de eşkıyalık faaliyetleri olmuştur. İşgal ile birlikte İtalya bölgesindeki asayiş bozucu çeteleri desteklemiştir. Mesela bunlardan birisi Kaz Ahmet çetesidir. Yine işgalin başlamasından bir iki gün sonra 25 Haziran 1919 günü Burdur hapisanesinde bulunan ve Kaz Ahmet çetelerinden olan Yunaklı Ahmet ve H. İbrahim isimli eşkıyalar, gardiyan Mahmut'u etkisiz hale getirerek hapisaneyi boşaltıp, jandarmanın 69 silahını alıp kaçmışlardır. Bu çeteler halkta korku ve endişe yaratmışlardır. *Mehmet Gül ile Burdur Huzurevinde 23 Ekim 2009 tabinde yapılan görüşmeden* derlenmiştir.

personel, 7 ağırlık arabası, 38 katır, 1 yük otomobili, 1 binek otomobili ile saat 15.00'da kurna (Yakaköy) bölgesinde ordugâh kurdu. Üçüncü kademe kuvvet 300 personel, 1 yük otomobili, 15 katır ile Çine ve Bucak'ta birer ambarlı karakol kurdular.”²⁰

2-İşgalle Birlikte Türklerin Tepkileri

Hem İzmir'in işgali hem de İtalyanların Burdur'u işgal girişimleri karşısında bütün vilayetlerimiz gibi Burdur halkı da tepkisini dile getirmek istemiştir. Burdur müftüsü Halil Hulusi Efendi ve kardeşi Belediye Başkanı Hacı Ahmet Efendi işgallere karşı silahlı mukavemetin şart olduğunu söyleyerek halkı galeyana getirmeye çalışmış, hatta mücadelenin başarıya ulaşması için Burdur çevresinden ayni ve nakdi yardımlar toplamaya başlamışlardır. Yine Burdur'da bulunan 68. Alay Komutanı Binbaşı Cevdet ve Askerlik şubesi Başkanı İsmail Hakkı tarafından Burdur'daki İtalyan Bölüğü Komutanlığı'na; Antalya İtalyan temsilcisine ve İtalyan Kuvvetler komutanı Miralay Viryonî'ye protestolar gönderilerek işgale kayıtsız kalınmayacağı gösterilmiştir²¹.

Gerçi Isparta Kuva-yı Milliye kumandanlarından İbrahim Demiralay hatıratında Burdur'un İtalyanlar tarafından işgal edileceğini duyduklarını, bu durumda İtalyan işgaline karşı mümkünse müşterek, değilse yalnız cephe almaları için Burdurluları ikna etmeye çalıştıklarını ifade etmektedir. İbrahim Demiralay hatıralarında bu konuyla ilgili olarak; *“Lakin o zaman memleketin idaresine karışanların bu işin çıkacağına imanları olmadığından bir türlü kandıramıyorduk. İtalyanlara temayül gösteriyorlardı. Nihayet telgrafhaneyi terk ettik... Burdur Isparta civar bir vilayettir. Yekdiğerimizün hürmetkârız. Hakikati beyan ise tarihçinin vazîfesi olduğundan itizâr dilerim. Başta müftü Halil ve biraderi Hacı Ahmet ve taraftarlarıyla bütün memleketin istiklal savaşına çalışmıştır. İşgale mani olmadıkları nüfuz ve kuvvetlerinin kifayetsizliğidir...”²²* diyerek Burdur ileri gelenlerinin gayretlerini övmüş, fakat bu gayretlerin işgali engellemeye yetmediğini vurgulamıştır.

Diğer yandan işgalin başlangıcında Burdur Mutasarrıfı Vasfi Bey'de 23 Haziran 1919 günü bir protestoyu Antalya'daki İtalyan temsilcisi Ferrante'ye sunmuştur. Bu protestosunda; *“Burdur'a ve hükümet makamına beraberinizdekilerle beraber teşrif ettiğimizde Burdur Belediye Başkanı da hazır olduğu halde cereyan eden görüşmemizde, Burdur'un mütareke şartlarını bozgan bir durumunun olmadığını ve Burdur'un 400 kadar Ermeni 100 kadar Rum nüfusundan başka 85.000 Müslüman nüfusunun, Ramazan Bayramı pek yakın olduğu için dini duygularını etkileyecek olan şu kutsal günlerde Burdur sınırlarında değişik yerlere asker yerleştirilmesi ve şebirin içerisine doğru gelmelerinin asla uygun olmayacağını, bu konuda hükümetimden de resmi bir emir almadığımızı ve şahsınız tarafından bu durumu gerektiren sebeplerin resmi bir yazıyla bildirilmesini belirttiğimizde, yollardaki askerlerin değişik yol tamaratı ile meşgul*

²⁰ M. Özata, *a.g.e* s.89. İtalyanların 200 piyade askeri 2 makineli tüfek 5 araba erzak ve cephane, 4 otomobil ve 16 hayvandan oluşan birliği ile 27 Haziran 1919'da Burdur'u resmen işgal etmişlerdir. Bu işgaller karşısında halk sessiz kalmıştır. Bu durum o dönemin tanıklarından olan ve halen hayatta bulunan Mehmet Gül ile Burdur Huzurevinde yapılan görüşmede dile getirilmiştir

²¹ Nuri Köstüklü, *a.g.e*, s.65.

²² *Hafız İbrahim Demiralay'ın Hatıratı ve Isparta'da Milli Mücadele ile İlgili Belgeler*, Yayına Hazırlayanlar: Bayram Kodaman, Hasan Babacan, SDÜ Yayınları, Isparta 1998. s. 26. Nuri Köstüklü'de Burdurluların tepkilerinin dönemin Mutasarrıfı tarafından engellendiğini ifade etmektedir. Hatta Burdur'un İtalyanlar tarafından resmen işgal edilmesinden sonra bu işgali protesto etmek amacıyla Burdur'da yaşayan Türk ahalinin bir protesto yazısı yazarak Dâhiliye nezaretine ve İstanbul'da ki İtilaf Devletleri mümessillerine gönderdiklerini ifade etmektedir. Konuyla ilgili olarak bkz. Nuri Köstüklü, *a.g.e*, s. 81.

olup, yakında resmi tebligatta bulunacak ise de mensup olduğumuz Konya Valiliğine yapılan uygulamayı telgrafla yazdığımızda resmi emir alacağımızı bildirmiştiyiz. Bundan dolayı Konya Valiliğine derbal 22 Haziran 1919 tarih ve 2027/ 490 numaralı telgrafla durumu arz ettim. Buna cevaben aldığım 22 Haziran 1919 tarihli telgrafta; Konya vilayetinin her tarafında dünyanın hiçbir noktasında olmayan asayiş mevcut olduğu halde mütareke hükümlerine aykırı olarak Burdur'un askeri işgal altına alınma girişimi her ne kadar Dâbiliye Nezareti'ne yazılmış ise de şabsızda protesto etmem emredilmiş ve yazıyla bildirilmiştir. Antalya Mutasarrıflığı aracılığıyla bu protestoyu tebliğ ediyorum efendim. 23 Haziran 1919 Burdur Mutasarrıfı Vasfî"²³ diyerek İtalyanların işgalini protesto etmiştir. Fakat işgalin başlamasıyla birlikte İstanbul hükümeti yanlış bir politika takip etmiş ve sonraki gelişmelerde işgale karşı girişilecek olası silahlı hareketi engellemeye çalışmıştır. Telgraftan anladığımız kadarıyla Vasfî Bey, işgalin geçici olduğunu düşünerek İstanbul hükümetinin direktifleri doğrultusunda hareket etmiştir. Vasfî Bey'in başlangıçtaki bu tutum ve davranışı Milli direnişin gelişmesiyle birlikte değişmeye başlamıştır. Hatta Milli Mücadele aleyhine tutum almıştır. Onun bu tutumundan dolayı Burdur'da işgali protesto etmek ve Milli Mücadele'ye istenilen düzeyde destek verilememiştir²⁴.

Diğer yandan Burdur şehir merkezinde işgale istenilen ölçüde bir tepkinin olmamasını İtalyanların işgal metotlarına da bağlamak mümkündür. Çünkü İtalyanlar Yunanlıların işgal ettikleri bölgede yaptıkları gibi katliamlara girişmemişler, önce işgale zemin hazırlamışlar ve halkın desteğini almaya çalışmışlardır. Özellikle halkın yaşantısını kolaylaştırıcı hareketleri olumlu tepkiyle karşılanmalarına neden olmuştur. İtalyanların işgal metotlarını şu şekilde maddeleştirebiliriz.

1. Asayiş ihlal edici hareketleri desteklemek böylece halkın mevcut otoriteye karşı güven duygusunu zedelemek²⁵.

2. Halkın sevgisini kazanmak; bu hususta halkın ihtiyaçlarını dikkate alarak bu alanlarda çalışmalar yapmak. Bu amaçla Burdur'u işgalle birlikte Antalya'dan Burdur'a doktorlar getirerek halkı muayene etmeye başlamışlar ve halkın sempatisini kazanmaya çalışmışlardır. Yine Antalya-Burdur ile Burdur-Korkuteli arasına haftada iki gün otobüs seferi koyarak düşük ücretle yolcu taşımaya başlamışlardır. Bu olaydan Türk nakliyeciler maddi açıdan olumsuz etkilenmiş, bazı köprüler çivilenmek suretiyle İtalyan araçlarının lastikleri patlatılarak araçların geçişleri engellenmeye çalışılmıştır²⁶.

²³ Özata, a.g.e, s. 90–91

²⁴ Bu durum Albay Şerif tarafından şöyle açıklanacaktır; "...Burdur mutasarrıfının milli davaya alakasızlığı yüzünden sokaklar pazarlar eşek dolu olduğu halde ve Garb Cephesine şikâyetler yağdırdığım halde maalesef bir tane bile koparamadık. Tek kazası olan Tefenni'den Kaymakam Vekili Kemal Bey'in himmetiyle epeyce bir şeyler aldık ..."
bkz., M Özata, a.g.e, s. 110

²⁵ Köstüklü'nün belirttiğine göre İtalyanlar Burdur'u işgal edecekleri günlerde Burdur ve Tefenni merkezindeki meyhaneleri boşaltarak şikâyetin artmasına sebep olmuşlardır. Geniş bilgi için bkz., N. Köstüklü, a.g.e., s.41. Aynı konuyla ilgili olarak bkz., M Özata, a.g.e, s. 123.

²⁶ Mustafa Kemal'e ulaşan bu şikâyetler sonucunda M. Kemal bu seferlerin durdurulması için 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa'ya şu telgrafi çekmiştir; "12. Kolordu komutanı Fahrettin Bey'e (26 Nisan 1920) İtalyanların İstanbul'dan irticaen gelmekte olan zevata kolaylık göstermesine nazaran bu nakliyatı men etmek yerinden olmakla beraber bu yoldan istifade etmesi muhtemel kötü niyetlerini Anadolu'ya girmesinin engellenmesinin ve bu hususa da dikkatli olunması rica olunur". Bkz., N. Köstüklü, a.g.e., s.43. Telgraf konusunda bkz; Özata, a.g.e, s.124.

3.İtalyan askerleri özellikle çocuklara kartpostal ve çikolata dağıtmak suretiyle sempati toplamaya çalışmışlar, okuma-yazma fırsatı olmayan çocuklar için kurslar açmışlardır. Bu kurslarda genellikle misyonerlik faaliyetleri yoğun olarak yapılmıştır.

4.Türlere kendi lisanlarıyla “kardeş” olarak hitap ederek kendileri lehinde sempati toplamaya çalışmışlardır²⁷.

3-Milli Mücadeleye Burdurluların Yaptığı Ayni ve Nakdi Yardımlar

İşgallerin başlaması ile birlikte Anadolu insanı, mücadeleyi aynî ve nakdî olarak desteklemiştir. Burdur halkı da ellerindeki imkânları hem illerinin İtalyan işgalinden kurtarılması için hem de Anadolu'nun Yunan işgalinden temizlenmesi için harcamıştır. İlk olarak Osmanlı Devleti döneminde silah deposu olarak kullanılan Bucak yakınlarındaki Bademağacı deposundaki silahların düşman eline geçmemesi için çaba sarf edilmiştir. Burada bulunan silah ve mühimmat Burdur halkının desteğiyle önce Burdur'a sonrada Şükrü Saraçoğlu'nun Burdur'a gelmesiyle Denizli'deki Sarayköy müfrezesine ulaştırılmış ve Yunanlılara karşı kullanılmıştır²⁸. Yine Aydın'ın işgali esnasında buradaki felaketzedelere ulaştırılmak üzere burdur ve köylerinden 100.000 okka arpa, buğday, 500 koyun ve keçi ile 2000 lira tutarında para yardımı gönderilmiştir. 6 Ağustos 1920'de yardım toplamak maksadıyla Burdur'a gelen Isparta Milli Mücadelesi liderlerinden Hafız İbrahim Bey'e 500 lira toplanarak verilmiştir. Diğer yandan Burdur Milli Bölüğünün oluşturulması esnasında ve Nazilli Cephesinde savaşıyan Mehmetçiklere Burdur merkez ve köylerinden çok sayıda yiyecek, içecek ile silah ve elbise sağlanmıştır. Burdurluların bu yardımseverliği ve mücadeleye olan alakaları yüzünden Batı Cephesi Komutanı İsmet İnönü, Burdur Belediye Reisi Fahrettin Bey'e 17 Ocak 1921'de teşekkür telgrafi göndermiştir²⁹. Bütün bu gelişmeler yaşanırken Burdur mutasarrıfının mücadele aleyhinde olması büyük problem çıkarmıştır. Bu durum Albay Şerif Güralp tarafından şöyle açıklanmıştır; “...Burdur mutasarrıfının milli davaya alakasızlığı yüzünden, sokaklar, pazarlar eşek dolu olduğu halde ve Garp Cephesine şikâyetler yağdırdığım halde maalesef bir tane bile koparamadık. Tek kazası olan Tefenni'den Kaymakam Vekili Kemal Bey'in himmetiyle epeyce bir şeyler aldık”³⁰. Burada söz konusu olan engelleme tamamen Burdur mutasarrıfının tutumuyla alakalı bir durumdur. Yoksa işgallerin başlamasından sonra Burdur halkı, kentlisiyle köylüsüyle mücadelenin yanında olmuş ve gerekli maddi ve manevi desteği vermiştir.

²⁷ Bu kapsamda İtalyan subaylar halkın arasında dolaşarak yardımda bulunmuşlar bu yardım karşılığında da halktan işgali desteklemelerini istemişlerdir. Sadece bu istekle de kalmamışlar, işgali meşrulaştırmak için halka himaye vesikaları imzalatmışlardır. Bu vesikalar İtalyanca hazırlandığı için imzalayan kişinin neyi imzaladığından haberi olmamıştır. Yine ekonomik yardım adı altında çiftçiye faizle para vermek, ziri tohumluk temin etmek, ziraat makineleri ihtiyacını karşılamak İtalyanların takip ettiği diğer işgal politikaları arasında gösterilebilir. Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz., N. Köstüklü, *a.g.e.*, s.47.

²⁸ Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s.168.

²⁹ Telgraf metni için bkz., Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s. 171.

³⁰ M. Özata, *a.g.e.*, s.101.

C-İşgal Döneminde Burdur'da Sosyal Hayat

1-Müslüman Halkın Yaşantısı ve Ekonomik Kaynakları

Müslüman Türkler genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşmakla birlikte zanaat işleriyle uğraştıkları da bilinmektedir. Yemeni, kundura ve nalın zanaatı sık yapılan işlerdendir. Fakat bu işler genellikle Türkler arasında “Gâvur Sanatı” olarak isimlendirilmiş fazlaca itibar edilmemiştir. Hatta bu mesleklere çocuklarını çırak verenler ayıplanmıştır. Diğer yandan az da olsa ticaretle uğraşan Türkler de vardır ve bu tüccarlar çevre illerle ticari münasebetleri geliştirmişlerdir. Mesela 24 yaşındaki tüccar Ahmet Cemal İtalyanlardan aldığı himaye vesikası ile İzmir’e ticarî amaçla gelip gitmiş, kendisi durumunu Yunanlıların tasallutundan kurtulmak amacıyla yaptığını ifade etmiştir³¹.

Tarım: Müslümanlar genellikle çiftçilikle uğraşmışlardır. Tahıllardan buğday, arpa, çavdar, yulaf, burçak, baklagillerden; nohut, fasulye ve mercimek ekilirdi. Bundan başka sanayi bitkilerinden kendir, afyon, anason, tütün de yaygın olarak yetiştirilmekteydi. Yine Bucak Kazası’nda ve merkez kazanın Arvallı, Çebiş, Kuzu Köyleri’nde Virginia türü tütün ekimi yapılmaktaydı. Bucak ilçesinin güney taraflarında 65 hektarlık araziden, her yıl ortalama 190 ton kadar pirinç, 15 ton pamuk elde edilmekteydi. Bunların yanı sıra mısır, sarımsak, soğan fazla miktarda yetişen mahsullerdendi. Burdur arazisinin ortalama %60’ına buğday, %20’sine arpa ve geri kalan kısımlarına da diğer ürünler ekilmekteydi. Her yıl, elde edilen hububattan ve baklagillerden bir kısmı diğer illere gönderilerek ticareti yapılmıştır. Sulu tarım isteyen sebze ise ancak ihtiyacı karşılayacak kadar üretilebilmekteydi. Çünkü düzenli bir sulama sistemi henüz oluşturulamamıştı.

Burdur ve çevresinde yetiştirilen en önemli meyveler; elma, badem, ceviz, armut, kayısı ve zerdalidir. Meyve ağaçları daha çok merkez ilçe dâhilinde bulunmaktaydı. Bu ağaçlardan her yıl yüzlerce ton elma, badem ve armut elde edilirdi. Bunlardan başka ığde, kiraz, şeftali, vişne, kızılçık gibi meyveler de bol miktarda yetişmekteydi. Bu meyvelerden çoğu yaş olarak tüketilmekteydi³².

Hayvancılık: Burdur ve çevresinde hayvancılık yapmaya müsait geniş araziler bulunmaktadır. Arazinin 5.150 dönümü doğal çayır, 115.530 dönümü fundalık ve meralık, 892 dönümü suni çayır ve yoncalıktı. İl içinde çeşitli cinsten bütün hayvan miktarı bir milyonu geçmekteydi. Bu hayvanların %51’ini kıl keçisi, %30’unu koyun, %11’ini sığır geri kalanı da diğer hayvanlar oluşturuyordu. Kuvvetlerinden faydalanılan hayvanların başında merkep gelirdi ve miktarı 52.000 kadardı. 20.000 kadar da at vardı. Az sayıda deve ve katır da bulunurdu³³.

Dokumacılık: Burdur’un önemli geçim kaynaklarından birisi de eski, basit ve ilkel tarzda işlenmekle birlikte dokumacılıktı. Alaca dokuma işiyle ilgilenenlere Çulha denilmekteydi. Çulhalar genellikle evlerinde kurdukları basit el tezgâhlarında dokuma yaparlardı. Alacalar renksiz, beyaz, çizgisiz olarak da üretilirdi ve bunlara halk arasında “bez” denirdi. Memlekette dokumacılık, alaca ve bez olarak iki kısma ayrılırdı. Bezler bazen arşın ile satılırdı. Fakat alaca, top hesabıyla satılırdı. Bir topu 6–7 metre uzunluğunda 60 cm genişliğindeydi. Alacalar yalnız Burdur ve havalisinde

³¹ N. Köstüklü, *a.g.e.*, s.46. Aynı konuyla ilgili olarak bkz., M. Özata, *a.g.e.*, s. 95.

³² Rıza Erdem, *Burdur 1928*, Yayınlanmamış Araştırma Notları, Burdur 1940, s.234.

³³ Burdur Valiliği, *Burdur*, İstanbul 1955, s. 30-31.

satılmazlardı. Isparta, Antalya, Karaağaç ve Dinar taraflarına gelen birçok tüccara toptan satarak önemli gelir elde ederlerdi. Önemli bir gelir de halı dokumacılığıydı. Bireysel olarak evlerde halı tezgâhları kurulduğu gibi Şark Halı Şirketi tarafından da halı dokutulmaktaydı. Ayrıca çul ve ip yapılırdı³⁴.

Bakırcılık ve Demircilik: Burdur'da bu işi daha çok gayrimüslimler yapmakla birlikte son dönemlerde Türkler de ilgi duymaya başlamış ve çocuklarını bu işle uğraşanların yanına çırak olarak vermişlerdir. Burdur'da üretilen bakır ürünlerinden bir kısmı iç ve dış pazarlara ihraç edilmiştir. O dönemde genellikle bakırdan ev eşyaları olarak; kazan semaver, ibrik, tencere, leğen gibi isimleri saymakla bitmeyen birçok kap kacak yapılmıştır³⁵.

Türkçe de debbağcılık deriyi sepelemek ve işlemek anlamına gelmektedir. Debbağcılık o dönemde Isparta ve Burdur vilayetlerinde gelişme göstermiş mesleklerdendi. Bu bağlamda Burdur'un şehir haricinde tesis edilmiş bir debbağhanesi vardır. Burada yaklaşık elliye aşkın atölyede deriler işlenmekteydi. Fakat burada deri işlemeciliği modern usullerden ziyade basit ve ilkel bir şekilde yapılmaktaydı. Debbağhane de en çok yapılan mamul sarı sahtiyan beyaz meşin, renkli elvan dedikleri derilerdir. Bu derilerin bir kısmı Burdur dışındaki pazarlara 60 ile 100.000 okka arasında satılmaktadır. Fakat seferberliğin başlamasından sonra bu iş eski önemini yitirmiş daha modern usullerle işlenen Avrupa derileri hem daha ucuz hem de daha kaliteli olmasından dolayı rağbet görmüştür. Debbağcılığın bu gelişimine paralel olarak Burdur da gelişmiş olan diğer bir zanaat kolu kunduracılıktı. Hem imalat hem de satış noktasında kunduracı esnafı, Burdur'un diğer esnaflarının yarıya yakınına teşkil etmekteydi. İmalathanelerde her çeşit kundura yapılabilmekteydi. Kunduracılığın yanında kalaycılık, semer yapımı, keçecilik, terzilik gibi meslekler de yaygın olarak yapılmaktaydı³⁶.

2. Gayrimüslim Halkın Yaşantısı ve Ekonomik Kaynakları

Gayrimüslimlere gelince, Rumlar şimdiki Oluklaraltı Caddesinin sağ tarafındaki mahallede, Karasenir ve Tepe tarafında yaşamaktaydılar. Rumların mağazaları da Oluklaraltı'ndaydı. Rumların oturdukları mahalleler halk arasında "Gâvur Mahallesi" olarak isimlendirilirdi ve bu mahallede bulunan evler ikişer katlı ve ahşaptı. O dönemde Rumlara ait üç kilise vardı. Bunlar, Zafer Mahallesi'ndeki "Kavaklı Kilisesi", Tabanoğlu Kahvesi-Astsubay Lojmanlarının olduğu yerde bulunsan kilise diğeri de Oluklaraltı'nda şimdiki Kasapoğlu Camisi'ne doğru çıkarken solda bulunan kiliseydi. Yine gayrimüslimlere ait bir ilkokul ile bir ortaokul bulunmaktaydı.

Batı Anadolu göz önüne alındığında, Rumlar bölge sanayinin aşağı-yukarı %80'ini temsil etmekteydiler. 1031 Türk Fabrikasına karşılık, Rumların 37.643 işçi çalıştıran 3007 fabrikası vardır. Umumiyetle bu fabrikalar gıda, sanayi, pamuk, kereste un gibi alanlarda faaliyet göstermektedir. Rakamlardan da anlaşıldığı gibi gayrimüslimlerin geneli, ticaret ve sanayi ile uğraşmaktadırlar. Burdur'da da ticaret hayatı onların kontrolündeydi. Berber, kasap, gibi mesleki kuruluşlar ile ticaret erbabı

³⁴ R. Erdem, *a.g.e.*, s.47.

³⁵ R. Erdem, *a.g.e.*, s.234-235.

³⁶ R. Erdem, *ag.e.*, s.237.

hep Gayrimüslimlerden çıkmıştır. Ticaretle zenginleşen gayrimüslimlerin bu zenginlikleri giyim kuşamlarına yansımıştır. Diğer yandan Burdur da bulunan doktor ve eczacılar da Ermeni ve Rumlardan oluşmaktadır. Rumlar, Ermenilere göre daha beyefendi ve kibar insanlardı³⁷.

3-İşgal ile Birlikte Müslüman Halk ile Gayrimüslimler Arasındaki Münasebetler

Anadolu'nun işgalinden önce yerli halk ve azınlıklar arasında herhangi bir husumet olmamış, müşterek yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Burdur'un kırsal bölgelerinden satmak için pazara yoğurt, peynir, yağ getiren Türkler bazen gayrimüslimlerin evlerinde kalmışlardır. Merkezde yaşayan Müslümanlarla gayrimüslimler Kurban Bayramı gibi özel ve dini günlerde bir araya gelerek eğlenmişlerdir. Tanasis Bakırcıoğlu o günleri anlattığı hatıralarında Türklerle kardeş gibi yaşadıklarını ifade ederek bazı Türk çocukların gayrimüslimlerin yanında bakırcılık, demircilik gibi değişik zanaatları öğrendiklerini vurgulamaktadır³⁸.

Fakat işgalle birlikte Ermeni ve Rum mahalleleri hareketlenmeye başlamış, zaman zaman asayiş bozucu hareketler meydana gelmiştir. O günleri yaşayan ve halen hayatta olan Mehmet Gül ile yaptığımız görüşmede işgal öncesi ve sonrası Müslümanlarla gayrimüslimler arasındaki durumu şöyle anlatmaktadır; "*Ermeni ve Rumlar işgal günlerine kadar Burdur'daydılar. Meydandan Oluklaraltı'na kadar olan bölgede Gâvur Mahallesi denilen bölgede yaşarlardı. Ermeniler ve Rumlar genellikle ticaret ve zanaatla uğraşmaktaydılar. Ermeniler Burdur'da bulunan on iki değirmeni işletmekte idiler*³⁹. *Oluklaraltı'ndaki Hinnağlı Çeşmede akşamları Türk, Ermeni ve Rum çocukları sırayla su doldurmaya gelirdi. Genellikle Türk çocuklarının bu çeşmede önceliği vardı. Sularını doldurup giderlerdi. Bu arada Ermeni ve Rum çocukları birbirleriyle kavgaya ederlerdi. Fakat işgalden sonra Rum çocukları su doldurma meselesinden dolayı problem çıkarmaya başladılar*"⁴⁰. Görüldüğü gibi işgal sonrası dönemde basit bir su doldurma meselesi yüzünden Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki çekişmeler başlamış ve işgal yılları boyunca bu çekişmeler devam etmiştir. Hatta İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiğini duyan bazı Rumlar, Burdur'da postanenin olduğu yere Yunan bayrakları asmak istemişse de Tarih

³⁷ Mehmet Gül ile yapılan mülakattan alınmıştır.

³⁸ İşgal öncesinde Burdur'daki Türklerle kardeş gibi olduklarını ifade eden Tanasis Bakırcıoğlu; "*Köylüler Pazar olduğu gün Burdur'a inerlerdi. Yoğurt, peynir, yağ satarlardı. Türkler pazara geldiklerinde bizim eski evde bir iki gece yatarlardı. Çok iyi adamlardı. Ihsak Usta diye bir bakırcı Türk vardı. Kurban Bayramı oldumu bizî davet ederdi. İki sene gittik evlerine kurban eti yedik. Biz de Yumurta Bayramında, Paskalya'da onlara boyanmış yumurta yolluyorduk*" diyerek Türklerle Gayrimüslimler arasındaki dostluğa vurgu yapmaktadır. Konuşmanın detayları için bkz., Kemal Yalçın, *Emanet Çeyiz Mücadele İnsanları*, Bir zamanlar Yayıncılık, İstanbul 1999, s.116.

³⁹ I. Dünya Savaşı ve Millî mücadele sırasında Rum ve Ermenilerin çıkarmış olduğu olaylar üzerine söylenmiş bir *Değirmen Türküsi* vardır. Günümüzde Burdur'da çalınan ve oynanan bir Zeybek havası olan bu değişten bir

kıtası şöyledir; "*On ikidir şu burdurun dermeni / dermençisi urum değil ermeni / ya kendisi efeler, ya kellesi gelmeli / ay karanlık görünmüyor içimiz / üç kardeşiz kurban gitsin birimiz*". Bkz. *Burdur 1967 İl Yalığı*, Nadir Kitabevi, İstanbul 1968, s. 215. Aynı türkünün sözleri kendisiyle Burdur Huzur Evinde görüşme yaptığımız ve Mücadele yıllarını yaşayan Mehmet Gül tarafından da dile getirilmiştir.

⁴⁰ Mehmet Gül ile yapılan mülakattan alınmıştır.

Öğretmeni Sait Bey öncülüğünde ki Burdurlular bu kişileri sopalarla kovalamışlardır. Olaylar sadece bununla da kalmamış yine İzmir'in işgalini duyan bazı Rum gençler Yunan birliklerine katılmak için önce Antalya'ya oradan da deniz yoluyla İzmir'e geçmeye başlamışlardır. Burdur'da kalanlar da İtalyanlara yol göstermeye ve tercümanlık yapmaya başlamışlardır⁴¹. Doğal olarak gayrimüslimlerin bu tutumları yıllarca beraber yaşadıkları Türkler üzerinde olumsuz tesir bırakmıştır. Böylece yüzyıllara dayalı olarak gelişen güven ortamı zedelenecek sorun kısa zaman da asayiş sorununa dönmüştür. Gerçi Tanasis Bakırcıoğlu, yaşanan bu gelişmelerden İngilizleri sorumlu tutmaktadır. Fakat sorumlu kim olursa olsun o döneme ait tek gerçek şu ki Yunan işgalinin başlaması Burdur'da bulunan azınlıkların da gerçek yüzlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yüzyıllardır sorunsuz yaşadıkları Müslümanları horlamaya, hakir görmeye başlamış ve nüfuslarına bakmaksızın asli unsurmuş gibi davranmaya çalışmışlardır⁴².

4-Nüfus Mübadelesi ve Gayrimüslimlerin Burdur'u Terk Etmeleri

Burdur ve Ege bölgesinde bulunan Rumların işgalci güçlerle işbirliği yapmaları ve onlara her türlü desteği vermeleri üzerine Burdur Mutasarrıfı Behçet Bey gayrimüslimlerin cephe gerisine gönderilmelerine karar verecektir. İlk etapta 19 Ocak 1921 Burdur'dan, eli silah tutan Rumlardan 108'i ile 25 Ermeni jandarma eşliğinde Akşehir'e nakledilmişlerdir⁴³. 1922 yılından itibaren ise asayiş gerekçesiyle Burdur, Denizli ve Isparta'da bulunan ve 14 yaşından büyük erkekler Kayseri, Erzurum ve Sivas'a gönderilmeye başlanmıştır. 1925 yılı sonlarına doğru da Yunanistan ile Türkiye arasındaki mübadele anlaşması gereği bu insanlar Mersin limanından deniz yoluyla bu ülkeye gönderilmişlerdir. O günleri yaşayan gayrimüslimler daha sonra bu yaptıklarından pişmanlık duymuşlardır. Mesela Tanasis Bakırcıoğlu işgal öncesi döneme ait özlemlerini ve pişmanlıklarını; "*Keşke Memet olup kalsaydım Burdur'da*"⁴⁴ diyerek ifade etmiş, fakat pişmanlıklar yapılırları unutturmamıştır.

Sonuç

Milli Mücadele öncesinde Burdur'da ki sosyal yaşam gayrimüslimlerle Müslümanlar arasında yardımlaşma, dostluk ve kardeşlik atmosferinde devam etmiştir. Şehrin nüfusunun büyük kısmını Müslüman Türkler teşkil etmekte olup 1000 kadar Rum ile 400 kadar da Ermeni yaşamaktadır. Türkler genellikle köylerde tarım ve hayvancılıkla uğraşırken merkezde yaşayanlarda zanaat ve ticaretle geçimlerini temin etmekteydiler. Gayrimüslimler ise Burdur merkez de ikamet etmekte olup ticaret ve zanaatla uğraşmaktaydılar. Kuyumculuk, eczacılık gibi mesleklerde Rumlar, değirmen işletmeciliği, demircilik gibi meslek gruplarında da Ermeniler yoğun olarak faaliyet

⁴¹ Özellikle o dönemde Hekim Kozma diye birisinin Burdur'a geldiği, Hıristiyanları Müslümanlara düşman ettiği, böylece birbirlerinin evlerine gitmez olduklarını ve var olan sempatinin yıkıldığını bunun yerine düşmanlığın doğduğu bir gerçektir. M. Özata, *a.g.e.*, s. 53, s.209-211

⁴² Albay Aker'de Tanasis Bakırcıoğlunun ifadelerini doğrulayarak ; "*Yunan siyasal teşkilatının gayreti ve Rum Patrikhanesi vasıtasıyla Burdur da yaşayan Rumlarda milliyetçilik cereyanları baş göstermeye başlamıştır*" demiştir. Bkz., M. Özata, *a.g.e.*, s. 30.

⁴³ M. Özata, *a.g.e.*, s. 57 ve s. 225.

⁴⁴ Kemal Yalçın, *a.g.e.*, s. 116.

göstermekteydiler. Her üç unsur arasında I. Dünya Savaşına kadar önemli hiçbir problem yaşanmamış ve hayatlarını düzenli olarak devam ettirmişlerdir.

I. Dünya Savaşı'nın başlaması, arkasından Mondros Mütarekesi'nin yapılarak durumun Bütün Anadolu'da olduğu gibi Türkler'in aleyhine gelişmesi, özellikle gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde Türkler aleyhine bir takım girişimlerde bulunmalarına neden olmuştur. İzmir'in işgali esnasında burada yaşayan Rumlar Yunanlılara mihmandarlık ederek Türklerin mallarını yağmalamaya, canlarına kastetmeye başlamışlardır. Gerçi Burdur'da bu şekilde bir katliam meydana gelmemişse de İtalyanların 1919'da şehri işgal etmeleriyle bu gruplar arasında huzursuzluklar yaşanmaya başlamıştır. Rumlar ve Ermeniler işgal güçleriyle işbirliği yaparak, yüzyıllardır komşuları olan Türkleri dışlamaya çalışmışlardır. Evlerini ve diğer imkânlarını İtalyanlara ya kiraya vererek veya satarak onların kullanımına sunmuşlardır. Bu tür mahaller İtalyanlar tarafından okul, hastane gibi sosyal müesseseler haline getirilerek kullanılmaya başlanmıştır. Gayrimüslimlerin desteğiyle İtalyanlar tarafından Türk çocuklarına yönelik okuma yazama kursları adı altında misyonerlik faaliyetleri yürütülmeye çalışılmıştır. Bu kapsam da şehirde ki nüfus potansiyelini bilen İtalyanlar bölgede daha uzun kalabilmek ve işgali meşrulaştırmak için halka sempatik davranmaya başlamış, halkın ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardır. Bu amaçla Antalya'dan doktorlar getirerek sağlık taraması yapmışlardır.

İtalyanların bu girişimlerinin şehirde bulunan gayrimüslimler tarafından desteklenmesi, ilerleyen dönemde desteğin işbirliğine dönüşmesi, işgal öncesi var olan Türk-Ermeni- Rum dostluğuna ve güven ortamına önemli darbe vurmuştur. İşgalin bitimiyle de Burdur'da yaşayan gayrimüslimler bu güvensizliklerinin bedelini önce sürgüne tabi tutularak, daha sonrada Yunanistan ile Türkiye arasında mübadele esasları çerçevesinde Yunanistan'a gönderilerek ödemişlerdir.